Sumari

Pròleg 5

1. De l'elecció dels primers papes fins avui 8
2. Els conclaves i la seva duració 11
3. Heresiarques, heresiòlegs i papes que abdiquen 14
4. Els concilis ecumènics (Nicea, 325): arrianisme i antiarrianisme 17
5. El papa Damas i el segon concili ecumènic (Constantinoble, 381) 22
6. Els papes del Concili d'Efes (431) i altres debats: el pelagianisme 27
7. Lleó el Gran, el "lladronici d'Efes" i el Concili de Calcedònia (451) 31
8. Els papes postcalcedonians i les controvèrsies posteriors 35
9. L'Església, dels bàrbars a Bizanci: concepció de l'infern 38
10. Gregori el Gran, el servei dels pobres, l'*Hègira*, els eslaus i el Cisme d'Orient 42
11. Història de la llegenda de la papessa Joana 46
12. Silvestre II i el mil·lenarisme 49
13. El Sacre Imperi Romanogermànic i la lluita per les investidures 52
14. Una Església reprimida i desconeguda: els dissidents 55
15. Les antievangèliques croades 58
16. La malaurada Inquisició i el Codi de Dret Canònic 61
17. *Welfs* i *Staufens*, güelfs i gibel·lins 64
18. Pere I el Catòlic i els càtars o albigesos 67
19. El beguinatge o *resclusatge* i el mestre Eckart 70
20. Les Vespres Sicilianes i els papes contraris a Catalunya-Aragó .. 73

21. L'*Unam Sanctam*, Anagni, l'edat nova i la crisi del papat a Avinyó 76
22. L'abolició dels templers 79
23. El cisma d'Occident i els antipapes 82
24. Antisemitisme i bruixeria demoníaca 85
25. El difícil naixement de l'esperit laic 88
26. Superstició *versus* Devotio Moderna i crisi de la intel·ligència .. 91
27. Balanç de l'edat nova i inicis del Renaixement 94
28. Els papes disbauxats del Renaixement 97
29. Lucrècia Borja (o Borgia), filla i víctima d'Alexandre VI 100
30. El papa Juli II 103
31. Les missions i els papes de l'esclavitud 106
32. Prereforma catòlica abans de la Reforma? 109
33. Causes i conseqüències de les reformes protestants 112
34. Martí Luter fins a l'excomunió (1521): la consciència per davant 115
35. Luter després de 1521, Zwingli, Calví i Carles V fins a Augsburg 118
36. El Concili de Trento 122
37. Doctrina i conseqüències de Trento 125
38. Un paradigma posttridentí: Giordano Bruno 128
39. Els papes de l'absolutisme i els concordats 131
40. L'absolutisme: orígens, aspectes, conseqüències i escàndols 134
41. Pascal i el jansenisme, una derivada de l'absolutisme eclesial 137
42. El gal·licanisme, nova derivada de l'absolutisme 140
43. L'Església durant la Il·lustració 143
44. El tràfic de negres 146
45. La supressió dels jesuïtes 149
46. Gènesi del concepte de *tolerància* 152
47. La Revolució Francesa i l'Església: la Constitució civil del Clergat 155
48. Els papes de la Revolució Francesa i enfront de Napoleó 158
49. L'herència de la Revolució Francesa 161
50. L'Església i Europa durant el liberalisme, i les unificacions italiana i alemanya 164

51. Conseqüències del liberalisme i els papes del segle XIX 167
52. Conservadors i intransigents en l'època liberal 170
53. L'Esglesia contra els liberals (la *Mirari vos* contra *L'avenir*) 173
54. L'Església i el moviment liberal europeu 176
55. El *Syllabus* de Pius IX (1864) 179
56. Del Risorgimento a la Qüestió Romana 182
57. El Concili I del Vaticà (1869-1870) 185
58. El balç del Modernisme al tombant de segle, noms i condemnes 188
59. El modernisme i Pius X (el *lamentabili* i la *Pascendi*, 1907) 191
60. L'Església enfront dels problemes derivats de la revolució industrial 194
61. La *Rerum novarum* (1891), una resposta bona, però tardana 197
62. La doctrina social després de la *Rerum Novarum* i la banca vaticana 200
63. L'església davant la panoràmica del segle XX: els imperialismes . 203
64. L'Església, les guerres mundials i els totalitarismes del període d'entreguerres 206
65. L'Església, el feixisme italià i el nazisme alemany 209
66. Postura de l'Església en la Segona Guerra Mundial 212
67. El cas d'Espanya: les dues Esglésies 215
68. L'Església i la guerra (in)civil de 1936-1939 218
69. L'Església i les resistències perifèriques al nacionalcatolicisme... 224
70. La doctrina de l'Església sobre els drets dels pobles minoritaris 224
71. Bel·licisme, indústria amamentística i magisteri de l'Església ... 228
72. Guerra Freda, descolonització, Tercer Món i absència de magisteri. 232
73. L'Església en els anys centrals del segle XX 235
74. Missions i persecucions 238
75. L'Església i el comunisme a l'URSS i als seus satèl·lits 241
76. L'Església i el comunisme a la Xina 244
77. Joan XXIII i el Concili II del Vaticà (1a fase) 247
78. Pau VI i el Concili II del Vaticà (2a fase) 250
79. Reaccionaris i progressistes en el postconcili: la Teologia de l'Alliberament 253

80. L'Església i el món àrab al tombant de segle i a inicis del segle xxi 256
81. L'Església i Àfrica al tombant de segle 259
82. L'Església i l'Amèrica llatina al tombant de segle 262
83. Wojtyła i els "seus" set líders de la renovació eclesial 265
84. Tarancón i el final d'una Església concordatària 268
85. Joan Pau II i l'Església espanyola posterior a la transició 271
86. L'Església catalana a finals del segle xx 274
87. L'Església basca al tombant del segle xx 277
88. Joan Pau II, el Gran? 280
89. L'Església espanyola al segle xxi i la negació de la cultura religiosa 283
90. L'Església catalana a inicis del segle xxi (I) 288
91. L'Església catalana a inicis del segle xxi (i II) 291
92. De Joseph A. Ratzinger a Benet XVI 294
93. El papa Francesc 297
94. Els bisbats catalans al primer quart del segle xxi 301
95. Lleó XIV, l'extrem centre 305
96. Conclusió final: enllà dels pitjors papes de la història, alena l'esperit 308

Pròleg

Fa uns dos mil anys, en un poblet de l'altra riba del Mediterrani, va aparèixer una persona admirable: Jesús. Era de Natzaret. Consolava els febles, tornava la salut als malalts, abraçava els infants, dignificava la dona. Per a ells era llum. Els parlava de no cercar el poder, de ser servidor abans que ser servit, d'atansar-se al caigut de la vora del camí. Transmetia un déu proper, tan pare com un pare que acull un fill bandarra. Criticava la superficialitat de la religió del temple. Tenia una colla de seguidors i seguidores que l'acompanyaven i anaven gravant en els cors la vida del mestre. Els anunciava la bona nova de la salvació, qui creu en ell viurà per sempre. No agradava als qui manaven, que el consideraven un perill per als seus interessos, de tal manera que, així que van poder, el van torturar i matar cruelment. Però, des del primer moment després de la seva mort, els homes i dones que el seguien visqueren la presència del Crist ressuscitat en ells.

S'escampen per tot el món romà anunciant la bona notícia de Jesús. Es reuneixen, parlen d'ell, el fan present. Escriuen la seva vivència d'ell i en surten les millors planes de la literatura universal: els evangelis. La vida té per a ells un sentit. Fins i tot la donen, la vida, testimoniant el que Jesús significa per a ells.

Uns quants comencen a discórrer i escriure sobre aquest home, Jesús. Qui és, quina relació té amb Déu, com és present en nosaltres. Estan en pau amb ells mateixos. La persecució els fa forts.

Un dia, però, són reconeguts i poden sortir a la plaça. Esdevenen la religió de l'estat. I ja hi som! Jesús els havia advertit de no cercar el poder. Però el poder és dolç. Emperadors i bisbes s'embardissen en l'elaboració d'una cristologia. I es barallen, i es divideixen.

Aquell poder secular s'enruna i es basteix el poder del successor de Pere, el primer bisbe de Roma. Pere manant! —*se Cristo vedesse!* Mentrestant hi ha cristians que es retiren i segueixen Jesús en la vida amagada o vivint en comunitat. Ensenyen a la gent a llaurar la terra o a construir pobles i ciutats o a bastir ponts i camins. Escampen per tot el món la salvació de Jesús.

En nom de Crist erigeixen un imperi. També escabetxen infidels que havien gosat trepitjar la terra de Jesús o que el seguien d'una manera que els semblava més autèntica. Perquè Déu ho vol!

Però la gent senzilla persisteix i persisteix en el seguiment de Jesús en el seu dia a dia no gens fàcil.

Nous vents de llibertat. L'evangeli de Jesús deixa de ser clos tancat de la jerarquia per a passar a ser llegit i viscut pel poble. Arriba la Reforma. El papat hi fa un paper ben galdós —que trist!—. Si haguessin posat Jesús entremig s'hauria pogut evitar dolor i sang, contesa i divisió.

Al carrer, però, hi ha cristians que, en nom de Jesús, ensenyen a llegir i a escriure als infants, tenen cura dels malalts, acompanyen els avis, milloren la vida dels esclaus. Dignifiquen l'ésser humà. Ajuden a bastir el món modern.

Europa fa un tomb copernicà. La Revolució Francesa n'és el paradigma.

Arriba la industrialització. Les ciutats atapeïdes de masses de treballadors, l'estrèpit dels telers, les condicions inhumanes de treball, la insalubritat. Molts cristians s'aboquen a pal·liar situacions insostenibles. Floreixen moviments d'intel·lectuals que intenten obrir nous horitzons a la vida de Jesús. On és l'Església oficial? Hi arribarà tard.

La humanitat encara té temps de baixar a l'infern d'un horror inimaginable.

Però hi ha esperança en l'Església. Porta un nom: Joan XXIII, que humanitza la institució posant-la —llevat entre la massa— al seu lloc.

I, amb empentes i rodolons, avancem. En aquest cas, avançar vol dir tenir sempre com a referent aquell Jesús que captivà i continua captivant uns seguidors.

Tornem a Jesús. Ho recordem?

> Un dia, un de nosaltres es va alçar, es va encaminar cap a l'absolut de la vida, va prendre dins seu tot el dolor del món i va entregar la seva vida de

tal manera que, fins i tot els més humiliats i els més mortificats poden, en la seva nit més obscura, identificar-s'hi i trobar confort en ell.

[François Cheng (2015). *Cinc meditacions sobre la mort (Altrament dit sobre la vida)*. Reus: L'Art de la Memòria. P. 131.]

El llibre del Lluís Busquets i Grabulosa, *Esquinçalls d'història dels papes i de l'Església*, ens ajuda a entendre la marxa dels seguidors de Jesús. És l'obra d'un creient saberut, entestat a donar-nos la seva visió de la història de l'Església. Ens fa trescar per la serralada de la història i en arribar a un cim s'atura i ens lliga els fets més significatius del moment. I, certament, hi reïx.

Tampoc no defuig els cantells més obscurs ni passa de llarg sobre algunes tristes polèmiques en l'Església, no s'està d'evidenciar els diferents tarannàs de les comunitats.

Tenim a les mans unes pàgines que ens poden ajudar a entendre els entrellats dels seguidors de Jesús al llarg dels darrers dos mil·lennis.

Hi aprenem que, malgrat la mediocritat d'alguns papes, l'Església avança. Diu (p. 167): "L'Església ha esdevingut més pobra (encara és criticable la pompa cardenalícia), s'ha purificat (desapareixen vocacions interessades, augmenta la cura pastoral, es creen seminaris regionals...), adquireix més cohesió interna i més independència dels governs, impulsa novament ordes i instituts de vida religiosa, augmenta la participació del laïcat en la vida eclesial, i, finalment, esdevé més tolerant i més respectuosa amb la persona humana."

Vaig preguntar al bisbe d'Iguaçú, Joaquim Piña, com veia l'Església. Em contestà que cada vegada millor. Ara comença a perdre poder. Va esdevenint més pobra. S'assembla més a Jesús. Benaurats els pobres.

En les pàgines del llibre hi batega esperança. L'Església s'obre a nous camins, malgrat tot, avancem. Perquè tornem a Jesús.

Marian Baqués i Trenchs

1

De l'elecció dels primers papes fins avui

"Els primers papes eren elegits pel poble."

El terme *papa*, en grec *πάππας* (*páppas)*, amb significat de 'pare', originàriament s'aplicava a tots els bisbes, i fins i tot als preveres, i aquesta ambigüitat encara dura a Orient, on, a principis del segle II sembla que va sorgir la figura del "bisbe", del grec *επίσκοπος*, 'vigilant'. Inicialment, el bisbe d'una província romana, dit *metropolità*, exercia una certa autoritat damunt les seus episcopals de la seva província (dites *sufragànies*); a més a més, en els segles IV-V s'establiren els "patriarcats" en determinades seus denominades *apostòliques* pel fet d'haver-hi campat algun apòstol. Així, de la mateixa manera que a Roma hi havia la sepultura de l'apòstol Pere, es consideraren seus patriarcals Alexandria (guardava les despulles de l'evangelista Marc), Antioquia (hi havien estat Pere i altres) i Jerusalem-Cesarea (llocs freqüentats per Pere i Pau). Com diu el catedràtic d'història antiga Ramón Teja, dels orígens de l'Església de Roma "l'únic que podem afirmar els historiadors és que ni va ser fundada per Pere ni en va ser el seu primer bisbe" ("De obispo de Roma a primado de toda la Iglesia", *El País,*11-IV-2005).

Segons el mateix autor, vist que la figura del bisbe s'originà a Orient, caldrà esperar a mitjans del segle II per trobar bisbes al davant de l'Església romana amb els mateixos poders i atribucions que en d'altres esglésies cristianes. Potser caldria començar la numeració amb Calixt (217-222) i el seu contrincant Hipòlit (217-235), considerat sant i antipapa. A banda que fins als inicis del segle VI tots els bisbes romans s'han reconegut com a sants, caldrà posar en quarantena la llista tradicional dels primers papes (les dades

són d'A. Saba i C. Castiglione, *Historia de los papas*, 1964): Pere (46-67), Lli (67-76), Anaclet (77-88), Climent I (89-97), Evarist (98-105), Alexandre I (106-115), Sixt I (116-125), Telèsfor (126-136), Higini (137-140), Pius I (140-155). Aquesta llista deuria haver sortit del poc fiable *Catalogus liberianus* (de l'any 354) i del *Liber pontificalis* o Llibre dels papes (d'inicis del segle VI, que arriba fins a la mort d'Esteve V, el 891), del qual tenim l'edició crítica de 1887 de Louis M. O. Duchesne (1843-1922).

La consciència dels bisbes romans de ser dipositaris d'una especial *cura universalis ecclessiae,* doncs, es forjà lentament. Si la carta de Climent I (89-97) als corintis és autèntica, seria la primera a reivindicar la primacia de Roma. Després, alguns bisbes de Roma temptejaren d'estendre la seva autoritat com a successors de Pere, però van trobar el rebuig d'altres bisbes. No serà fins a Damas I (366-384), que els bisbes romans reclamin una primacia sobre la resta d'esglésies. Al segle IV es parla ja del *Romanus papa* o *Urbis papa* ('papa de l'urbs') i s'utilitza per primer vegada el terme *seu apostòlica*. Al segle V, Lleó Magne emprarà aquesta primacia servint-se del títol *Summus Pontifex* ('constructor de ponts' <*pons*+*facere*), però fins al segle VI no es generalitza com a substantiu per designar el bisbe de Roma. Gregori VII (1073-1085) ja se l'atribueix en els seus vint-i-set *Dictatus Papae* (*Principis del papa*), entre els quals: "Tots els prínceps li han de besar els peus" (IX), "Li és lícit deposar emperadors" (XII) o "No pot ser jutjat per ningú" (XIX). Sembla que fou al Renaixement que sorgí el títol de *Pontifex Maximus* (pouada del sacerdoci pagà de Roma fins que l'emperador Flavi Gracià l'any 381 va declinar l'honor d'aquest títol).

En els primers segles, doncs, el bisbe de Roma sols es diferenciava dels altres perquè era bisbe de la capital de l'Imperi romà. Com els altres bisbes, era elegit per *sufragium* o aclamació pel poble, cosa que va provocar sovint enfrontaments i tensions. Nicolau II, el 1050 imposà que fossin els cardenals qui oferissin un nom al clergat i al poble perquè l'aprovessin abans de ser elegit papa. La cosa tampoc no funcionà, ni quan es limità a la noblesa l'aprovació, de manera que el sínode del Laterà del 1139 eliminà que hagués de ser aprovat pel poble i la clerecia. L'elecció del papa passà a ser competència exclusiva dels cardenals. Ara, per evitar intromissions i bloquejos, el segon concili de Lió (1274), catorzè ecumènic, disposà l'enclaustrament o la reclusió dels cardenals electors en un conclave ('tancats

amb clau'), a causa de les demores en la tria del nou papa, com s'esdevingué a la mort de Climent IV (1268), que, a Viterbo, van trigar quasi tres anys a elegir el successor (Gregori X, 1271-1276). Gregori XV, al segle XVII, començà a regular la celebració del conclave, cosa que van fer altres papes fins que, el 22-II-1996, Joan Pau II en mitigà les condicions externes a la constitució apostòlica *Universi Dominici Gregis,* però no el secret. Benet XVI va introduir modificacions en dos *motu proprio*, *De aliquibus mutationibus in normis de electione Romani Pontificis* (2007) i *Normas nonnullas* (22-II-2013). El papa Francesc, el 2023, va publicar el *motu proprio Apostolicae Sedi Proximitas*, que tot i no modificar el procediment electoral, concreta aspectes de l'administració de la Santa Seu durant la seu vacant.

Altrament, vint-i-vuit eleccions papals s'han celebrat fora de Roma (sobretot Perusa, Viterbo, Avinyó, Nàpols, etc.), però des del segle XV sempre han tingut lloc a Roma, excepte l'elecció de 1800 per l'ocupació de la ciutat (va tenir lloc a Venècia) i, des de Lleó XIII (1878-1903), a la Capella Sixtina.

2

Els conclaves i la seva duració

"Al segle XIII, durant el conclave, van morir tres cardenals."

Abans del segon concili de Lió (1274), catorzè ecumènic, que disposà la reclusió dels cardenals electors en un conclave per evitar intrigues, el 1216, per substituir Innocenci III (1198-1216), els cardenals ja es van tancar a Perusa i van elegir Honori III (1216-1227); el seu *Libro dei censi* sobre l'administració de la Cambra Apostòlica és una font importantíssima per a la història del pontificat. Honori III aprovaria els ordes carmelità, dominicà i franciscà, el 1209 nomenaria cap de la croada contra els càtars o albigesos Simó de Montfort, coronaria l'emperador d'Orient (1217) i d'Occident (1220), complint així el somni d'influir en els dos imperis, i el 1223 inicià la cinquena croada. Tanmateix, segons d'altres fonts, el primer conclave amb reclusió va ser per substituir Gregori IX (1227-1241). A porta tancada i en condicions no gaire salubres, es va reunir a Roma un grup de cardenals per elegir Celestí IV (1241), que morí enverinat al cap de quinze dies sense ni haver estat consagrat. No seria substituït fins al conclave que, al cap de dos anys, reunit a Anagni ateses les tensions amb Frederic II de Hohenstaufen, elegí Innocenci IV (1243-1254), substituït per Alexandre IV (1254-1261), Urbà IV (1261-1264) i Climent IV (1265-1268).

En morir Climent IV el novembre de 1268 a Viterbo (al Laci, Itàlia), començà el període de "sede vacante" més llarg de la història (durà des del 29-XI-1268 fins a l'1-IX-1271). Els dinou cardenals s'havien reunit en conclave a la catedral de la ciutat on havia mort, però no hi havia manera d'acordar un successor. Òbviament, abans del concili de Lió, els cardenals no estaven incomunicats; tenien llibertat, durant l'elecció, de sortir i

entrar del recinte religiós, parlar amb qui volguessin i retornar a dormir als llocs on posessin de la ciutat mentre assistissin a la votació diària i a la pregària que es feia abans.

Els cardenals estaven dividits en dos grups, els que representaven els interessos de França partidaris de Carles d'Anjou, rei de Nàpols i Sicília, i el grup de cardenals italians. La pugna soterrada pel poder era evident. Estratègies, pactes, traïcions. Els fidels estaven impacients, però també reis i nobles anhelaven saber el nom del nou pontífex. Els van fer recloure, incomunicats amb l'exterior, al palau papal de Viterbo. El nom del nou papa seguia sense arribar i els electors disminuïen, perquè, durant el temps del conclave, van morir tres cardenals. Els magistrats de la ciutat disminuïren la ració d'aliments i els retiraren part del teulat del palau perquè les inclemències meteorològiques constrenyessin els purpurats a decidir-se per un candidat. El setembre de 1271, davant d'una situació insostenible, Felip III de França obligà els cardenals a designar un comitè de sis que arribessin a un candidat de consens. El comitè va elegir Teobald Visconti, que sols era diaca i es trobava a Terra Santa, exactament a Acre, com a legat papal. Informat, tornà a Roma, on fou ordenat sacerdot i bisbe, i consagrat papa amb el nom de Gregori X. Per evitar una seu vacant tan llarga, reformà el sistema d'elecció. A *Ubi periculum* fixà que els cardenals electors quedarien incomunicats i veurien reduïda la seva ració d'aliments progressivament fins al dia quart, cosa que sols es va aplicar a la seva mort, quan s'elegí Innocenci V (1276) —que ja havia brillat al segon concili ecumènic de Lió (1274).

Ja hem dit que el conclave que elegí Innocenci IV també durà un parell d'anys i igualment duraren el que havia de substituir Nicolau IV (1288-1292), que no es decantà per Celestí V fins al 1294, i el que havia de substituir Climent V (1305-1314), en el qual no s'elegí Joan XXII fins al 1316. Aquest va ser el més dramàtic, perquè els nebots de Climent V, el 24-VII-1314, van calar foc al palau de Carpentras, on estaven reunits els purpurats, que van haver de fugir; Felip V de França no els va poder reunir de nou a Lió fins al 28 de juny de 1316. Altrament, potser durà més d'un any el que elegí Melquíades (311-314) i els que van elegir Pius VI (1775-1779), Pius VII (1800-1823) i Gregori XVI (1831-1846), que van durar quatre mesos, cent-quatre dies i cinquanta dies, respectivament.

El conclave més curt va ser el de Juli II (1503-1513), que durà qüestió d'hores. Segueixen com a més ràpids, Pius XII (1939-1958), després de vint hores de discussió, i Pau VI. Amb els darrers papes la cosa va anar així: Lleó XIII resultà elegit al 4t escrutini; Pius X, al 5è; Benet XV després de quatre dies; Pius XI al 14è escrutini; Pius XII, al 3r; Joan XXIII, a l'11è. En aquest conclave, segons el vaticanòleg Paul L. Williams, hauria sortit elegit el cardenal Giuseppe Siri, de tarannà conservador, que hauria pres el nom de Gregori XVII, però els conciliars li haurien fet entendre que no era l'indicat en ple període de la Guerra Freda, i abdicà deixant obert el camí perquè es votés un papa de transició, que resultà ser el cardenal Roncalli. Pau VI fou elegit al 3r escrutini; Joan Pau I, al 4t; Joan Pau II, el desè pontificat més curt de la història (33 dies), al 8è; Benet XVI, al 4t; Francesc, al 5è; Lleó XIV, al 4t.

© del text: Lluís Busquets Grabulosa, 2026
© del pròleg: Marian Baqués Trenchs, 2026

© d'aquesta edició: Pagès editors, S L, 2026
Sant Salvador, 8 - 25005 Lleida
www.pageseditors.cat
editorial@pageseditors.cat

Primera edició: novembre de 2026
ISBN: 978-84-1303-748-6
DL: L 854-2026

Imprès a Arts Gràfiques Bobalà, S L
www.bobala.cat

imprès a **lleida**

Paper certificat pel Forest Stewardship Council®

MIXT
Paper | Donant suport a la silvicultura responsable
FSC® C208796
www.fsc.org

Qualsevol forma de reproducció, distribució, comunicació pública o transformació d'aquesta obra només es pot fer amb l'autorització dels seus titulars, llevat de l'excepció prevista per la llei. Adreceu-vos a CEDRO (Centro Español de Derechos Reprográficos, www.cedro.org) si necessiteu fotocopiar, escanejar o fer còpies digitals de fragments d'aquesta obra.